

<http://dx.doi.org/10.18778/2544-1795.02.11>

Agnieszka Chmielowiec

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
agnieszkamariachmielowiec@gmail.com

OPIS WALKI ZE STRYZGĄ W OPOWIADANIU *WIEDŹMIN* ANDRZEJA SAPKOWSKIEGO. PORÓWNANIE ORYGINAŁU Z BUŁGARSKIM TŁUMACZENIEM

Ten artykuł ma na celu omówienie problemów związanych z przekładem literatury fantastycznej¹ i jest próbą porównania opisu walki pochodzącego z opowiadania Andrzeja Sapkowskiego pt. *Wiedźmin* [Sapkowski 2011²] z jego bułgarskim tłumaczeniem [Сапковски 2016]. Stanowi także część mojej pracy licencjackiej, która jest poświęcona broni białej, ekwipunkowi rycerskiemu i pojedynkom w całym zbiorze opowiadań „Ostatnie życzenie”.

Autorzy bardzo często osadzają swoje powieści w realiach średniowiecznych, kiedy to konflikty z użyciem broni białej, na większą lub mniejszą skalę, były na porządku dziennym. Polska historia odznacza się bogatą tradycją rycerską, a to otwiera przed pisarzami całą gamę nazw uzbrojenia oraz odpowiednich dla fechtunku zwrotów i jednocześnie przyzwyczajają czytelnika do takiej tematyki. Skupiłam się na tym temacie ze względu na występującą w bułgarskiej historii dysproporcję, która nasuwa pytanie, czy bułgarski język miał możliwość wykształcenia podobnej ilości sformułowań związanych z rycerstwem. Brak odpowiedniego słownictwa, różnice w gramatyce, jak chociażby brak przypadków czy bardziej rozbudowane postrzeganie przeszłości, stanowią pewną przeszkodę dla tłumacza, której pokonanie może odbywać się na wiele sposobów.

Poddałam dokładnej analizie fragmenty opowiadania dotyczące bezpośredniego starcia tytułowego bohatera z jego przeciwnikiem – stryżgą – w celu wyodrębnienia wszystkich znaczących różnic na poziomach gramatycznym, leksykalnym i ogólnego przekazu informacji. W wielu przedstawionych tu przypadkach rozbieżności między oryginałem a przekładem są spowodowane transformacjami w tłumaczeniu z jednego języka słowiańskiego na drugi język słowiański. Proces

¹ Za dobre wprowadzenie do problematyki przekładu literatury fantasy uważam Drab 2015: 107–116.

² Oryginalne wydanie z 1993 roku.

wielu typów transformacji został opisany przez Iskrę Likomanovą w jej monografii *Słowiano-słowiański przekład* [Likomanova 2006: 102–151].

Paralelnie ze zmianami terminologii, w analizowanym fragmencie widoczne są liczne przykłady zmian na poziomach morfologicznym i syntaktycznym. Najbardziej charakterystyczną cechą oryginalnego opisu jest mnogość czasowników. Jak się okazuje, największe rozbieżności pojawiają się w przypadku właśnie tej części mowy. Narracja oryginału została poprowadzona głównie przy użyciu form czasu przeszłego oraz imiesłówów przysłówkowych współczesnych. Tłumacz wykorzystał przede wszystkim czas przeszły dokonany i czas przeszły niedokonany, rzadziej czas zaprzeczony i imiesłowy przysłówkowe. W większości przypadków użyty w tłumaczeniu czas odpowiada aspektowi polskiego czasownika, chociaż zdarzają się wyjątki (zamiana czasownika na formę imiesłową lub odwrotnie).

Różnice leksykalne i stylistyczne w odniesieniu do czasowników przykuły moją szczególną uwagę ze względu na ich wysoką częstotliwość występowania. Udało mi się odnaleźć fragmenty w bułgarskim przekładzie, które pokazują próby bardziej precyzyjnego przedstawienia sytuacji, jak chociażby para czasowników *zawirował* i *zawirowała*, występujących w sąsiadujących ze sobą zdaniach, została przekazana jako „Гералт [...] я заобиколи“ i „стригата [...] се завъртя“. Tłumacz zdecydował się na wydłużenie czasu niektórych czynności, co widać na przykładach *zanierokoil się* i odpowiednio *започна да се безпокоу* czy *закрęcila się* a *започна да се върти*. Okazuje się, że w języku bułgarskim istnieją czasowniki, których polskie odpowiedniki mogą być wyrażone jedynie przy użyciu co najmniej dwóch słów. Głównym przykładem takiego zjawiska w tym opowiadaniu jest wyrażenie *obnażyła kły* i zaproponowane *се озъби*, gdzie czasownik w swojej budowie zawiera człon wyraźnie wskazujący na użębie podmiotu wykonującego daną czynność.

Warto wspomnieć o grupie czasowników, które w bułgarskim przekładzie zostały pozbawione dopełnienia lub też wzbogacone o nie, np. *pokona opór* odpowiadamy jako *измъкне*, *zakręcila się na schodach* jako *се обърна*, *nie przebył* jako *не успя да измине*.

Kolejna grupa czasowników związana jest z konkretnymi wyrażeniami, niosącymi za sobą niekompletną konkretyzację znaczenia, których prawdziwy sens odgaduje już sam czytelnik w trakcie procesu czytania, a które budują pewne relacje między wydarzeniami czy bohaterami. Do tej kategorii zaliczyłam zwroty takie, jak: *nie dała się zwieść, więcej czasu na dalsze działanie*, *świt był jeszcze daleko*, przetłumaczone kolejno: *не можеше да я заблуди*, *повече време да се подготви*, *до съмване оставаше доста време*.

Tłumaczenie literatury niesie za sobą dużą odpowiedzialność. Odbiór czytelnika jest uzależniony od kompetencji tłumacza, który na potrzeby spotęgowania wrażeń estetycznych może dokonać wyraźnych zmian w konstrukcji niektórych zdań. Wyodrębniłam kilka takich przykładów z analizowanych przeze mnie fragmentów:

1. „Istniała więc szansa: bestia była jak inne, a to mogło gwarantować pomysłne odczarowanie, zaś srebrny miecz, ostateczność, mógł gwarantować mu życie” (31)³

„Следователно звярът не беше различен от останалите, което даваше надежда, че магията може да се премахне. Сребърният меч, като крайно средство, можеше да му гарантира живота“ (36)

2. „Geralt cofnął się, szedł półkolem, ostrożnie stawiając kroki, zwalniając i przyspieszając ruchy dekoncentrował strzygę, utrudniał jej spięcie się do skoku. Idąc wiedźmin rozwijał długi, cienki, mocny łańcuch, obciążony na końcu. Łańcuch był ze srebra” (31)

„Гералт отстъпи и тръгна да я заобиколи, пристъпвайки внимателно – ту забавяйки, ту ускорявайки движението си. Така разсейваше вниманието на стригата и не позволяваше да се подготви за скок. И докато се движеше, той развиваше дълга тънка сребърна верига с тежест накрая“ (36)

3. „Geralt był zadowolony – zabicie strzygi, gdyby tego chciał, nie przedstawiało w tej chwili wielkiego problemu” (31)

„Гералт беше доволен – ако искаше да я убие, можеше да го стори без усилие“ (37)

4. „Tym lepiej, myślał, idąc w stronę wejścia do krypty czerniejącego w podłodze jak ogromna kałuża. Tym lepiej, tym mocniejsze uderzenie odebrała sama strzyga” (33)

„Още по-добре – мислеше той, докато вървеше към входа на криптата, огромната черна дупка в пода. Така ударът, получен от нея самата, стана още по-силен“ (39)

W powyższych przykładach można zauważyć pewną rozbieżność między stylem autora oryginału a stylem tłumacza: zdania, w których Sapkowski rezygnuje z surowego opisu na rzecz wprowadzenia swoistej poetyckości, zostają jej pozbawione przez Velcheva, natomiast techniczne opisy Sapkowskiego otrzymują lekkie, liryczne wydźwięk w bułgarskim przekładzie.

Jak już wspomniałam, czasownik odgrywa bardzo istotną rolę w tym tekście, dominując i budując dynamikę opisu, ale nie jest jedyną częścią, w przypadku której możemy mówić o różnicach. Pozostaje jeszcze cały szereg różnic leksykalnych rzeczowników, przysłówków i przysłówków.

Wybrane przeze mnie fragmenty dotyczą walki między dwoma bohaterami, dlatego słownictwo użyte przez autora musi być odpowiednie do tego typu opisu. Rozbieżności mogą być spowodowane chociażby brakiem terminologii. Wyrażenie z *pólobrotu* otrzymało bardziej rozbudowany odpowiednik *no sredata na zavъртането*, co pozwala czytelnikowi na zrozumienie myśli autora, ale nie wydaje się oznaczać tego samego ruchu. Główny bohater posiada rękawice, których wytwórca umieścił kolce *na knykcjach*, podczas gdy bułgarski rzemieślnik dodał to samo zdobienie w miejscu zwanym *no кокалчетата на пръстите*. Nadrzędną bronią jednego z walczących jest miecz, stąd pojawia się słownictwo typowe

³ Tu i wszędzie w nawiasach podaję numerację stron cytatów z wydania polskiego i bułgarskiego.

dla sztuki władania nim, np. *wywijając młyńca nad głową*, przetłumaczone jako *като въртеше меча над главата си*. Przeciwnikiem tytułowego wiedźmina jest strzyga, która po otrzymaniu każdego z ciosów reaguje krzykiem. Dźwięki te przyjmują różne formy i w oryginalnym opowiadaniu są opisane za pomocą kilku rzeczowników: *wizg*, *ryk* oraz *kwik*. Tłumacz ujednotacza tę kwestię i stawia jeden rzeczownik w miejscu każdego z nich – *писък*. Jak w przypadku wizgu czy kwiku nie ma wątpliwości, że są to odgłosy o wysokiej częstotliwości, tak pewną trudność sprawia nam wyobrażenie sobie piszcącego ryku.

Rzeczownikami różniącymi się od siebie w polskim i bułgarskim wydaniu, niezwiązanymi ze zjawiskiem walki, są także: *morderczy szal*, *kształt* i występujące w towarzystwie czasownika (*zeskoczył*) *w dół*. Pierwszy z nich jest jednym z ciekawszych przypadków w całym tekście, ponieważ został określony jako *безумие*, co zawiera w sobie pewien wniosek o opisywanej osobie, podczas gdy polski *szal* nie jest aż tak silnie zabarwiony. Pozostałe dwa zostały poddane niewielkiemu zróżnicowaniu, niemającemu wpływu na odbiór tekstu przez czytelnika. Rzeczownik *kształt* zastąpiono rzeczownikiem *мяло*, a fraza (*zeskoczył*) *w dół* – (*скочи*) *на пода*.

Za ostatnią grupę wyraźnie zróżnicowanych wyrażen przyjął przymiotniki wraz z przysłówkami. Opisywana przez Andrzeja Sapkowskiego historia nie należy do najprzyjemniejszych, pełno w niej przemocy i nieszczęśliwych wydarzeń, dlatego też większość przymiotników jest zabarwiona pejoratywnie. Najczęściej występują w sąsiedztwie czasownika i imiesłowu, rzadziej rzeczownika. W bułgarskim przekładzie występuje słowo *зловеццо* i, podobnie jak *писък*, zastąpiło ono trzy inne: *złośliwie*, *okropnie* i *złowrogim* (*blaskiem*). Strzyga figuruje tu jako bestia, po której można spodziewać się przede wszystkim agresywnych i gwałtownych zachowań. Porównanie opisu polskiego z bułgarskim pokazuje, jak duże różnice występują w kwestii przymiotników i przysłówków określających jej działania, np. *śliniąc się obrzydliwie* a *от устата течеше слюнка, zaskoczona* a *заварената неподготвена, потępieńcze wycie* a *нечовешки вопъл*. Ostatecznie rzeczona strzyga może zostać uznana za *przypadek nieuleczalny*, zaś po bułgarsku – *случаят е безнадежден*, co stawia głównego bohatera przed koniecznością podjęcia stosownych kroków. W powyższych przykładach można zaobserwować, że niektóre z polskich przymiotników i przysłówków zostały zastąpione za pomocą krótkiego zdania, a co za tym idzie – czasownika. Tego typu dysproporcja – jedno słowo zamienione na kilka – pojawia się również w drugą stronę, w momencie, gdy polskie *na odpowiednią odległość* jest zastąpione wdzięcznie bułgarskim *леко*. Gdy wiedźmin podejmuje decyzję o rozprawieniu się ze strzygą, wykorzystuje do tego m.in. magię w postaci gestu nazwanego tu *Prosty Znak*. Bułgarski przekład proponuje inny przymiotnik – *Елементарен Знак*, czyli ta forma zaklęcia nie tylko jest łatwa w użyciu, ale też wyraźnie podkreśla się, że stanowi podstawę umiejętności magicznych wiedźmina. *Макабрычны балет*, w którym bohaterowie biorą udział, to nic innego jak *ужасен балет*, podczas którego wiedźmin jest *wstrząsany dreszczem*, tłumaczonym jak *тпенепец*. Po wszystkim strzyga zmienia swoją postać. Przemiana stanowi ostatnie chwile wal-

ki i jednocześnie zawiera ostatnie różnice w badanym przeze mnie tekście. Małą dziewczynkę, którą bestia się staje, autor opisuje mianem *krzywdzonej*, tłumacz używa zwrotu *обидено (момиче)*. Płacz dziecka w oryginale to *dławiący się szloch*, a w tłumaczeniu – *задъхан плач*.

Przeprowadzona przeze mnie próba porównania pokazuje część wyzwań z jakimi spotyka się tłumacz pracujący nad przekładem literatury. Język odzwierciedla ludzkie myślenie, dlatego nosiciele różnych języków wymagają różnych sformułowań, pozwalających im na lepsze zrozumienie świata kreowanego przez autora tekstu. Tłumacz dokonuje wyborów, które mają wpływ na odbiór czytelnika. Proces podejmowania tych decyzji niesie za sobą odpowiedzialność i powinien być przeprowadzony w rozważny sposób, krytycznie do samego końca. W przypadku opowiadania „Wiedźmin” bułgarski tłumacz V. Velchev ukazał możliwości bułgarskiego języka do przekazywania realiów nietypowych dla bałkańskiej tradycji, na podstawie rozszerzonego opisu (przekazu leksykalnego) lub wyrażania kilku pojęć jednym wyrazem. Problematyka tego tematu ciągle pozostaje otwarta i warta podjęcia dalszych rozważań.

Bibliografia

- Drab E. (2015), *Między zmyślonym a obcym. O transferze kulturowym w przekładzie literatury fantasy*, [w:] *Biblioteka „Postscriptum Polonistycznego”. Tom 5. Adaptacje II. Transfery kulturowe*, red. W. Hajduk-Gawron, Wyd. Gnome, Katowice, s. 107–116.
- Sapkowski A. (2011), *Wiedźmin*, [w:] A. Sapkowski *Ostatnie życzenie*, superNowa, Warszawa, s. 7–36.
- Сапковски А. (2016), *Вещерът*, [w:] Сапковски А. *Вещерът. Последното желание*. Прев. Васил Велчев. Сиела, София, с. 9–42
- Ликоманова И. (2006), *Славяно-славянският превод. Лингвистичен подход към художествения текст*, УИ „Св. Климент Охридски”, София, с. 102–151

Agnieszka Chmielowiec

THE FIGHT WITH THE STRIGA IN ANDRZEJ SAPKOWSKI'S SHORT STORY *THE WITCHER* – A COMPARISON BETWEEN THE ORIGINAL TEXT AND ITS BULGARIAN TRANSLATION

(Summary)

The paper compares the description of the fight with the striga in Andrzej Sapkowski's short story *The Witcher* to its translation into Bulgarian by Vasil Velchev. While the short story is from the first book of the *Witcher* series in terms of story chronology, its translations into foreign languages pose questions on the level of translatability of fantasy stories and their differences in other cultures due to linguistic, historical and literary traditions. In the case of Sapkowski's short story such challenge to translators is offered by medieval settings and knightly realia typical for the genre and for Polish national history, however lacking in terms of comprehensive parallels in Bulgarian culture. The analysis reveals several groups of disproportions between the original text and its Bulgarian translation.

Key words: Sapkowski, *Witcher*, striga, fantasy, short story, translation, cold weapon